ژن

پەراسوە یان سەرچاوەی ژیانە؟!

سەروەر پێنجوێنی

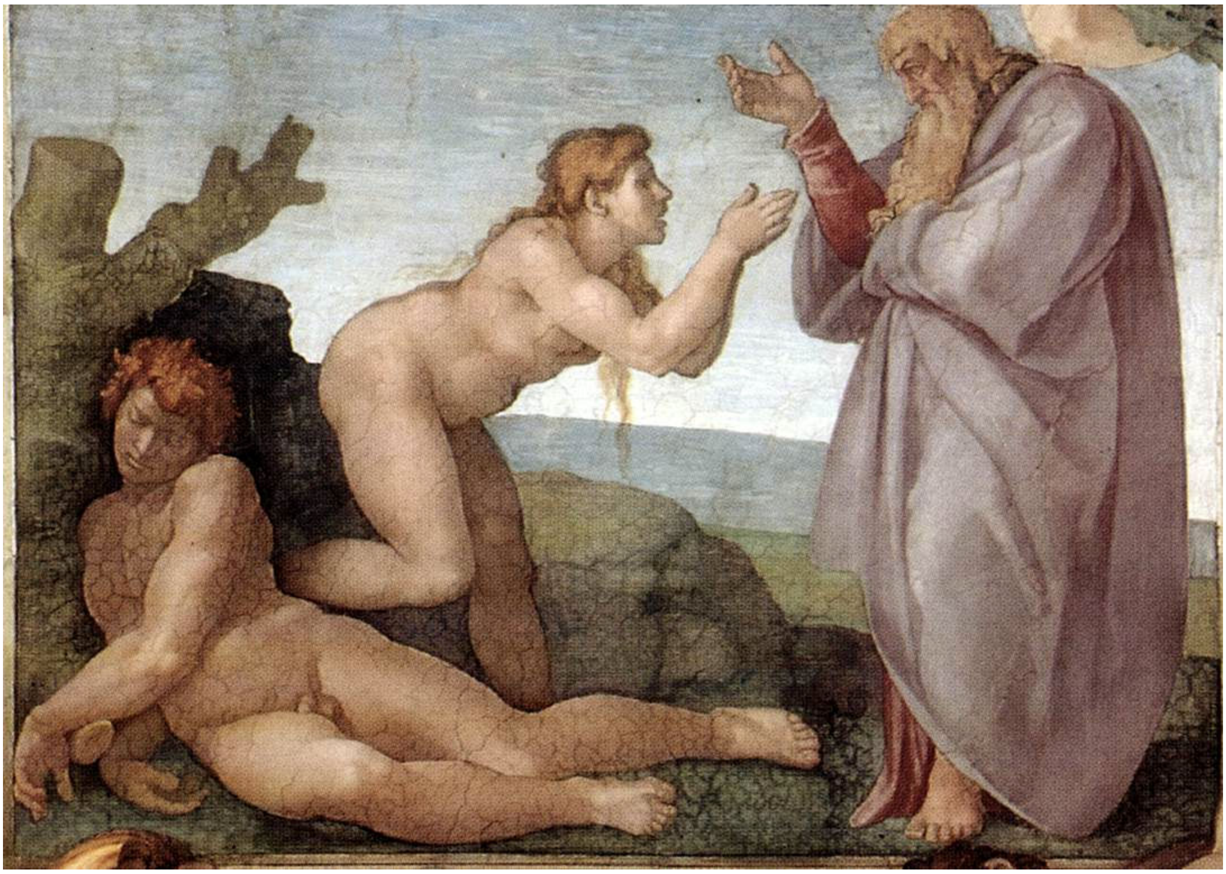

خولقاندنی حەووا. میکایلئەنجێلۆ. ١٥١٢

لەو چەمکە ئایینیانەی لە بیری ئایینیی ئیسلامیدا ئامادەییان هەیە، ئەوەیە کە حەووا (ژن) لە پەراسوی ئادەم (پیاو) دروست کراوە.. ئەو دەقە ئیسلامیەی کە گوزارش لەم چەمکە دەکات بۆنوبەرامی کولتوری باوکسالاریی پێوەیە و تێڕوانینێکی نێگەتیڤ بۆ ژن دەخاتە رو، ئەویش فەرمودەیەکە (لە گێڕانەوەی بوخاری لە ئەبو هورەیرەوە) کە دەڵێت (ژن وەکو پەراسو وایە [یان لە پەراسویەك /ی خوار/ دروست کراوە]، ئەگەر بتەوێت راستی بکەیتەوە دەیشکێنیت، ئەگەر وازیشی لێ بهێنێت هەر وا خوارە بەڵام سودی خۆتی لێ دەبینیت)! وەکو ئاشکرایە بەرهەمهێنەر/وەرگری ئەم گوتارە ئایینیە پیاوە، و وەکو کەلوپەلێك بۆ ژن دەڕوانێت کە عەیبێکی هەیە بەڵام عەیبەکەی سروشتیە و هەر وایە و هەر بەو عەیبەوە سودی لێ دەبینرێت. بەم شێوەیە دەقەکە ناتەواوییەك یان نارێکییەکی سروشتی دەداتە پاڵ ژن

که گوایه هـەر لـە بنـەڕەتی خولقاندنیدا هەیە. جگـە لەمـەش لـە بـیری ئـایینیی ئیسـلامیدا بـە گشـتی ئـەو بیروباوەڕە هەیە کە حەووا لە پەراسویەکی ئـادەم خـولقێنراوە، و ئـەم بیرۆکـەیـەش دەکرێتـە لێکدانـەوەی دەقی قورئانیی (وخَلَقَ منها زَوْجَها) (*النساء*: ١). ئەم بیرۆکە ئیسلامیە لە بنەڕەتـدا دەگەڕێتـەوە بـۆ دەقـە یەهودیەکان، بە تایبەتی کتێبی (*خولقاندن*) کە دەڵێت خواوەند پەراسویەکی ئادەمی دەرهێنـا و حـەووای لـێ دروست کرد (*خولقاندن*: ٢: ٢١، ٢٢). ئێمە لێرەدا بـە پشتبەسـتن بـە توێژینـەوەکانی (کرەیمـەر) و کەسانی تر رەخنەسازیی ئەم چەمکە یەهودی ـ ئیسلامیە دەخەینەڕو:

وەکـو لای پسـپۆڕان ئاشـکرایە بـیری ئـایینیی تـەوراتی سـودی لـە کەلـەپوری ئـاینیی عێراقیـی دێـرین وەرگرتوە، و گەلێك لە چەمکەکانی رەگ‌وڕیشـەیان لـە داسـتان و چـیرۆك و ئەفسـانە عێراقیـە کۆنەکانـدا هەیە. لەوانـە ئـەم وێناکردنـەی حـەووا (ژن) ـە وەکـو پەراسـو. لـە راسـتیدا ئـەم چـەمکە دەگەڕێتـەوە بـۆ هونەرێکی واتاسازیی زمانی شومەری![1] ئەمەش درێژەی باسەکەیە:

لـە میتۆلۆجیـای شـومەریدا چـیرۆکێکی ئەفسـانەیی هەیـە کـە نـاسراوە بـە چـیرۆکی (ئێنکـی و نینخورساگ)..

وێنەی ئەو ڕوتەختەی چیرۆکی شومەریی (ئێنکی و نینخورساگ) ی لەسەر تۆمار کراوە

(ئێنکی) Enki کە خواوەندێکی نێرینەیە خواوەندی زەوی/ئاوی ژێرزەویە و سەرپەرشتیاری ژیـان و شینایی و ژیانی مرۆڤە.

ئێنکی، خواوەندی ژیان و شینایی و دانست

(نینخورساگ) Ninhursag یش نمونەیەکی خواوەندی دایکە، ئێنکی و نینخورساگ لەم چیرۆکەدا وەکو جوتێك دەردەکەون.

نینخورساگ

ئێنکی و نینخورساگ. نەخشێکی شومەری

ئەم چیرۆکە نمونەیەکی رەسەنی چیرۆکەکانی باوك و دایکی مرۆڤایەتیە لە بەهەشتدا، چونکە باس لە قۆناغێك دەکات کە ئێنکی و نینخورساگ لە بەهەشتێکدا بون کە لای شومەریەکان پێی وتراوە (ئێدین) Eden (ادن) [ئێدینو edinu لای ئەککادیەکان] (دەقاودەق واتە: دەشت) (کە لە تەوڕاتدا بوەتـە عێـدێن עֵדֶן، و لە قورئاندا بوەتە عـەدن «عَـدْن»)، کـە هـەر بـەپێی ئـەو کولتـورە کەوتوەتـە ناوچـەی (دیلمـون) Dilmun (یاخود تێلمون Telmun) کە بـە بـڕوای پسـپۆڕان ئاماژەیـە بـۆ (بـەحرەین) ی ئێسـتە، یـاخود (ئەهواز)، دیارە ناوچەی سەر کەنداوی عەرەبی لە سـەردەمانی زۆر کۆنـدا ناوچـەیەکی بـەپیت و شـین و

بەهەشتئاسا بوە و ئەو کۆمەڵە مرۆڤەی کە دواتر بە هۆی بیابانیبونی ناوچەکەوە بەجێیان هێشتوە یادەوەریەکانیان گواستوەتەوە بۆ کولتوری عێراقی/شومەری. بە هەر حاڵ، ئەو بەهەشتە نینخورساگ پەروەردەی دەکرد.

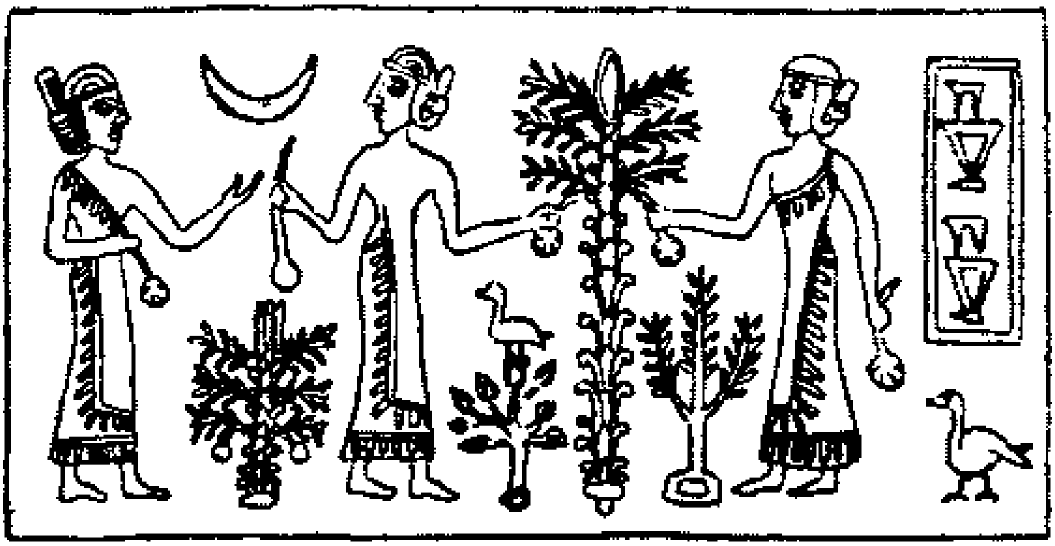

نینخورساگ و باخەکەی

لەو بەهەشتەشدا حەوت روەك هەبون کە خواردنیان قەدەغە بو، بەڵام ئێنکی ئەوانەی خوارد (ئەمە ریشەیەکی کۆنی بیرۆکەی روەکی قەدەغەکراوی بەهەشتە)، ئەمەش نینخورساگی تورە کرد، ئیتر هەر یەکە لەو روەکانە نەخۆشییەکیان توشی ئێنکی کرد، هەر نەخۆشییەکیش توشی ئەندامێکی ببو، یەکێك لەوانەش نەخۆشییەك بو توشی پەراسوی ببو، لە زمانی شومەرییشدا بە پەراسو وتراوە (تی) Ti، لە هەمان کاتیشدا هەر لە زمانی شومەریدا وشەکە وەکو فرمان واتای (ژیان) دەدات بەدەستەوە. دوایی نینخورساگ دڵی نەرم بو و بۆ هەر یەکە لەو نەخۆشیانە فریشتەیەك یاخود کەسێتییەکی خوایی خولقاند، یەکێکیش لەمانە کەسێتییەك یان فریشتەیەك بو بە ناوی (نینتی) Ninti. لە دەقی ئەفسانەکەدا هاتوە وەکو بالۆرەیەك لە نێوان نینخورساگ و ئێنکیدا:

نینخورساگ: براکەم[٢]، کوێت دێشێت؟

ئێنکی: پەراسوم دێشێت.

نینخورساگ: ژیانم بەخشیوە بە ژنەخواوەند نینتی لەبەر تۆ[٣].

بەم شێوەیە خشتەیەك لە ئەندامە نەخۆشەکان و ئەو خواوەند یاخود فریشتانەی کە بۆ چارەکردنیان نینخورساگ دروستی کردون دەسازێنین[٤]:

خواوەندی چارەساز	ئەندامی نەخۆش
ئابو	...
نینتول	کلۆت
نینسوتو	ددان
نینکاسی	دەم
نازی	...
دازیموا	لاقەبرغە
نینتی	پەراسو
ئێنشاگاگ	...

سەبارەت بە ناوی (نینتی)، بەشی یەکەمی ئەم ناوە (نین) Nin (یاخود نێن Nen) شێوەی مێیانەی (ئێن) En ـەن کەواتە بە واتای خواوەند /یان گەورە/ ی مێیە، بەشی دوەمیش (تی) وەکو ناو بە واتای پەراسوە، وەکو فرمانیش بە واتای ژیان یان هێنانەژیانە، بەم شێوەیە ئەو ناوە بە واتای (ئەو خواوەند /یان ئەو خانم/ ـەی دەهێنێتە ژیان) (الإلهة /السيدة/ التي تحيي) دێت، لە هەمان کاتیشدا واتای (ئەو خواوەند /یان ئەو خانم/ ـەی کە پەراسوە) (الإلهةُ /السيدةُ/ الضِّلْعُ) دەدات بەدەستەوە، بە سەرجەمیش رەنگە واتایەکی لێکدراو بدات بە دەستەوە بەو پێیە کە ئەم خواوەندە یان ئەم فریشتەیە سەرچاوەی ژیانیشە و پەراسو و نەخۆشیەکانی پەراسویشی بەدەستە، یان ژیان دەگێڕێتەوە بۆ پەراسو. هەرچەند دەقەکە تەنها واتای (پەراسو) ی مەبەستە.

ئینجا دواتر کە ئەم چیرۆکە شومەریە بوەتە یەکێك لە سەرچاوەکانی چیرۆکە تەوراتیەکەی (ئادەم) و (حەووا)؛ کەسێتیی (نینتی) بوە یەکێك لە سەرچاوەکانی کەسێتیی (حەووا) ی دەقە عیبریەکە. وشەی (حەوواه) חַוָּה ی عیبری لە خۆیدا لە ریشەی ژیان (حایا) (حیاة ـ ی عەرەبی) ەوە هاتوە و بە واتای (زیندو) یان (ژیان) یان (سەرچاوەی ژیان) ـە. لێرەوە وشەی حەووا لەلایەنێکیەوە وەکو وەرگێڕانێکی ناوە شومەریەکەی (نینتی) وایە. لێرەدا دەبێت ئاماژە بۆ ئەوەش بکەین کە

کەسێتیی حەووایش وەکو کەسێتیی نینتی کەسێتییەکی خواوەندی بوە، چونکە پسپۆڕان دەڵێن کەسێتیی حەووا لە بنەڕەتدا شێوەیەکی خواوەندی مێی (عەشیرە) Asherah یە و ناوی تەواوی بریتی بوە لە (ڕەبات حەوات ئیلات) Rabat Chawat Elat واتە خواوەندی مێی گەورەی ژیان یان ژنەخواوەند حەووای گەورە. ئەمە جگە لەوەی زانراوە کە (حەوات) ناوێکی تری خواوەند (عەشیرە) یە. ئینجا هەمو کاتێکیش خواوەندی مێ یاخود خواوەندی دایك بە سەرچاوەی ژیان ناوبراوە، چونکە خۆی لە خۆیدا هێمای هێزی ژیانی سەرزەویە. لێرەوە ئەوەشمان بۆ ڕون دەبێتەوە کە وشەی حەووا بەتەنها ناگەڕێتەوە بۆ ناوە شومەریەکە بەڵکو ڕیشەی تایبەتیی لە کولتوری سوریایی کۆندا هەبوە. لەلایەکی تریشەوە واتای (پەراسو) کە هەمان ناوە شومەریەکە هەڵی گرتوە لە دەقە عیبریەکەدا ڕۆڵی گێڕاوە و ئەو جۆرە وێناکردنەی هێناوەتە کایە کە حەووا ـ بە وتایەك لە واتاکان ـ پەراسوە، ئەمەش ئەو چەمکەی لێ دروست بوە کە کاتێك خولقێنراوە لە شێوەی پەراسودا یان لە پەراسو خولقێنراوە، یان کە لە بەشێکی ئادەم وەرگیراوە (ئەمەش لە کرۆکدا واتە حەووا یان ژن هەر لە جۆری ئادەم یاخود پیاوە و وەکو ئەو وایە) بە شێوەی پەراسویەك وەرگیراوە یان لە پەراسوی ئادەم وەرگیراوە. لێرەوە ئەو چیرۆکە تەوڕاتیە دروست بو کە خواوەند پەراسویەکی ئادەمی هێناوە و حەووای لێ دروست کردوە. هەرچەند لێرەدا مشتومڕێك هەیە لەسەر ئەوەی مەبەستی دەقە عیبریەکە (ئەحەت میصلعۆتایو) (**אַחַת מִצַּלְעֹתָיו**) پەراسویەتی یان لاتەنیشتیەتی، بەلام دەستەواژە عیبریەکە لەخۆیدا دەڵێت (ئەحەت میـ) واتە (یەکێك لە..) (أحد مِن..)، کەواتە مەبەست یەکێك لە پەراسوەکانیەتی.

خولقاندنی حەووا لە پەراسوی ئادەمی خەوتو. لە دەستنوسە مەسیحیەکاندا

شایەنی باسە ئەو کەسەی بۆ یەکەم جار ریشەی بیرۆکە تەوراتیەکەی لە ئەفسانە شومەریەکەدا دۆزیەوە و ئەنجامەکەی بلاوکردەوە، زانای ئەمێریکایی پسپۆڕی لێکۆڵینەوە شومەری و بزماریەکان (سامویل نۆح کرەیمەر) Samuel Noah Kramer بو.

دوریش نیە هەر لە قۆناغە درەنگەکانی کولتوری عێراقیی دێریندا (وەکو کولتوری کەلدانی) ئەم چەمکە یان شێوەی بەرایی ئەم چەمکە دروست بوبێت و ئینجا گواسترابێتەوە بۆ دەقە عیبریەکە، چونکە ئەستەمە دەقە عیبریەکە راستەوخۆ مامەڵە لەگەڵ داستان و چیرۆکە شومەریەکاندا بکات. ئینجا دواتر چیرۆکە تەوراتیەکە بوەتە بەشێك لە بیروباوەڕی ئیسلامی، هەرچەند چیرۆکەکە لە قورئاندا نەهاتوە (تەنها ئەوەندە نەبێت کە دەڵێت حەووا لە /واتە لە بەشێکی/ ئادەم دروست کراوە، کاتێك دەڵێت: وخَلَقَ منها زوجَها)، بەلام دواتر فەرمودە و گێڕانەوەکان بە راشکاوی چیرۆکەکە دەگێڕنەوە.

پەراوێز:

(١) لە دوان و نوسینی کوردیدا دەوترێت (سۆمەر) و (سۆمەری)، بەلام ئەم شێوازی وتنە هەڵەیە، ئەو وشەیەی کە جیهانیە و بەکاردەهێنرێت بریتیە لە (سومەر) یاخود Sumer، بەلام وشەکە بە راستی و لە بنەڕەتدا (بە ئەککادی) بریتیە لە (شومەر). بەم شێوەیە زۆر ناو و زاراوەی باو هەن کە لە بنەڕەتدا جۆرێکی ترن. نمونەیەکی تر ناوی (سارگۆن) Sargon ـە کە بە عەرەبی بە شێوەی (صارغون) و (سَرْجون) دەوترێت، بەلام وشەکە لە بنەڕەتدا بریتیە لە (شارڕوکین) (شارڕوکینو ـ بە ئەککادی) واتە (پاشای ڕاستەقینە) یاخود (پاشا مافی یاسایی پاشایەتیی هەیە).

(٢) دەستەواژەی (برا) و (خوشك) لە ئەدەبیاتی کۆندا هەندێك جار لە نێوان ژن و مێرددا بەکارهاتوە بۆ دەربڕینی خۆشەویستی. ئەم دیاردەیە لە ئەدەبیاتی عێراقیی کۆن و میسریی کۆنیشدا دەبینرێتەوە. هەندێك پێیان وایە کاتێکیش (ئیبراهیم) بە (سارە) ی ژنی وتوە "ئەوە خوشکمە" مەبەستی ئەم جۆرە دەربڕینە بوە، هەرچەند مەبەستی دەقە تەوراتیەکە ئەمە نیە.

(٣) بۆ ئەم دەقە بڕوانە:

Kramer, Samuel Noah, *Sumerian Mythology*, *A Study of Spiritual and Literary Achievement in the Third Millennium B.C.* University of Pennsylvania Press, Philadelphia, Revised Edition, 1961. Chap. II: Myths of Origins, p. 58.

(4) *Ibid.*

سەروەر پێنجوێنی

سلێمانی

sarwar-penjweni@hotmail.com